

Богатирьов А.І., помічник-консультант народного депутата Верховної Ради України Олега Дмитренка, кандидат юридичних наук

ФЕНОМЕН ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність у місцях позбавлення волі в науковій та навчальній літературі прийнято називати пенітенціарною [1, 2]. Слід зазначити, що термін “пенітенціарний” знайшов своє відображення і ефективно застосовується у кримінологічній науці. Зокрема, у системі науки “Кримінологія” розвивається “Пенітенціарна кримінологія”, або “Кримінопенінологія” [3]. Терміни “пенітенціарна кримінологія”, “пенітенціарні” та “постпенітенціарні” злочини використовуються у назвах монографій, підручників, дисертаційних дослідженнях, у практичній діяльності. По пенітенціарним і постпенітенціарним злочинам Державна пенітенціарна служба України та Міністерство внутрішніх справ України публікують офіційну статистику.

Пенітенціарна злочинність - негативне соціально-правове явище, що об'єднує сукупність кримінально карних діянь, пов'язаних із процесом виконання та відбування кримінальних покарань, має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики й у зв'язку з цим вимагає специфічних державних і суспільних антикримінальних заходів впливу.

Найбільш розповсюдженими за останні роки пенітенціарними злочинами є:

- загальнокримінальні злочини, вчинені засудженими (злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, злочини проти власності та ін.);

- злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вчинені засудженими; 3) ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі;

- злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань;
- дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань;
- втеча з місця позбавлення волі або з-під варти.

Злочинність у пенітенціарних закладах, органічно пов'язана зі специфічними суперечностями й соціально-психологічними явищами та процесами під час виконання кримінальних покарань, має достатньо складну природу. Конкретні злочинні вияви часто спричиняють шкоду не тільки окремим потерпілим, а й порушують роботу установ виконання покарань, інтереси та безпеку більшості засуджених і персоналу, створюючи при цьому в пенітенціарних закладах умови тотальної жорстокості й насилля [4, с. 72-73].

Кримінологічні дослідження показують, що злочинність у пенітенціарних установах має своєрідне коріння. Ці злочини, як правило, переплітаються із системою кримінальної субкультури «другого життя» засуджених, об'єктивно зумовленої суперечностями покарання, постійним впливом режимних вимог та ізоляцією. В установах виконання покарань насамперед учиняють злочини, пов'язані з насильством над особистістю [4, с. 75]

Отже найбільш криміногенними залишаються установи середнього та максимального рівня безпеки, у яких утримуються особи, які вже відбували покарання в місцях позбавлення волі; у структурі пенітенціарної злочинності найпоширенішими є такі злочини як злісна непокора адміністрації, тяжкі злочини проти життя та здоров'я особи, погроза або насильство та втеча з установ відкритого типу.

За сучасних умов функціонування пенітенціарної системи України доцільно розглядати вплив на процес виконання й відбування покарань також і рецидивної злочинності, яка за своєю природою становить значний інтерес як у теоретичному, так і в практичному розумінні цього притаманного будь-якій країні явища.

Однак, на нашу думку, слід оптимізувати вектор кримінологічних досліджень щодо пенітенціарної та

постпенітенціарної злочинності. Так, на сьогодні, у кримінологічній науці домінує позиція, що пенітенціарний (постпенітенціарний злочин) - це вчинення особою, яка відбуває (або раніше відбувала) покарання у виді позбавлення волі нового злочину. Одразу виникає питання: чи відносити до пенітенціарної злочинності сукупність злочинів і осіб, які перебувають на обліку в органі пробації як такі, що відбувають покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт. Зазначимо, що це питання підіймається нами вперше у вітчизняній правовій науці.

Це, на наш погляд, пов'язано із наступними чинниками об'єктивної дійсності.

1) по-перше, кримінологічні дослідження попередніх років розробляли проблеми запобігання переважно злочинам у місцях позбавлення волі. За цим напрямом проведено численні монографічні дослідження [5]. А от запобігання злочинам серед осіб, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, не дістало широкого розвитку у кримінологічній науці[6];

2) по-друге, до останнього часу не було “формальної” підстави говорити про термін “пенітенціарний”, оскільки він не був закріплений у жодному вітчизняному нормативноправовому акті.

На сьогодні діяльність Державної пенітенціарної служби України щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань передбачає виконання як пов'язаних з ізоляцією від суспільства кримінальних покарань, так і таких, що з цим не пов'язані. До останніх, зокрема, належать ті, що виконуються органом пробації, - позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи.

Тобто можна зробити висновок про наявність нормативно-правового підґрунтя на користь віднесення злочинів, що вчиняються особами, які відбувають або відбули покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства, до предмету “Пенітенціарної кримінології”.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Загальні засади пенітенціарної кримінології / І. Г. Богатирьов, М. С. Пузирьов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2012. - № 1. - С. 170-178.
2. Кирилюк А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина : навч. посіб. / А. В. Кирилюк, О. М. Джужа. - К. : НВТ «Правник», 1997. - 118 с.
3. Старков О. В. Криминопенология / Старков О. В. - М. : Экзамен, 2004. - 480 с.
4. Горбачевський В. Я. Кримінологічний аналіз умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень в установах виконання покарань / В. Я. Горбачевський // Наук. вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 4 (89). - С. 72-78.
5. Василець В. Б. Правові та кримінологічні проблеми попередження втеч засуджених з виправно-трудових установ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право” / В. Б. Василець. - К., 1996. - 20 с.
6. Халимон С. І. Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Халимон Сергій Іванович. - Д., 2008. - 255 с.